

НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ ЗЕРНОМ В ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

***Анотація.** В статті розглянуто можливі напрями активізації зернового біржового ринку в Запорізькій області, надано та проаналізовано схеми біржового ринку та виконання біржових контрактів, розкрито функції адаптованого розрахункового центру на базі Запорізької акредитованої товарної біржі «Гілея».*

***Ключові слова:** товарна біржа, розрахунковий центр, біржовий ринок.*

Вступ. Механізми збуту сільськогосподарської продукції, без яких неможливе розвиток агропромислової галузі України, в свою чергу вимагають існування специфічних економічних формувань, які є важливою частиною інфраструктури аграрного ринку. Одним із таких формувань в усіх розвинутих країнах світу є товарна біржа. Незалежно від того, що за останні десять років кількість товарних бірж в Україні збільшилася майже у десять разів, на якість функціонування та розвитку біржового ринку це не вплинуло. Та, як показують дослідження, сільськогосподарська продукція, зокрема зерно, є найпоширенішим обіговим біржовим товаром.

Питаннями розвитку інфраструктури аграрного ринку, зокрема значенню товарної біржі, присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених, зокрема Андрійчука В. [1], Гайдуцького П. [2], Саблука П. [3], Шмиги О.[4], Шпичака О. [5], та багатьох інших.

Оскільки саме на біржі працюють правила дослідження та аналізу ринкової кон'юнктури, здійснюється котирування цін, визначаються базиси поставок та умови розрахунків. Біржові ціни повинні бути орієнтиром для сільгоспвиробників, оскільки вони формуються під впливом попиту та пропозиції та є найпрозорішими, найбільшого значення це набуває під час експортних операцій. Біржовий ринок сільськогосподарської продукції в Запорізькій області представлений єдиною акредитованою товарною біржею

«Гілея». Нажаль, продажі зерна на неї невеликі, а пропозиція нестабільна, особливо з боку фермерів, а якщо немає пропозиції, немає конкуренції і попиту.

Результати дослідження. Більшість угод по зернових операціях складаються на спотовому ринку, за форвардними контрактами реалізується лише 6% продукції по Україні (офіційні дані САБУ), в нашій області такі угоди не реєструються взагалі, оскільки недостатньо опрацьований механізм їхнього здійснення. Отже непрозорість ринку зерна та обмеженість в інформаційних ресурсах змушує товаровиробників самостійно аналізувати ринок ті приймати рішення, результати яких не завжди є оптимальними.

Зрозуміло, що в таких умовах необхідно шукати шляхи активізації роботи біржового сільськогосподарського ринку, налагоджувати зв'язки між біржовиками та виробниками зернових, забезпечувати належний стан інформатизації, впроваджувати нові схеми співробітництва. Вищевказані заходи будуть спрямовані на детінізацію торгівлі зерном на внутрішньому ринку, прозорість ціноутворення, страхування цінових ризиків та на загальний розвиток біржового ринку в області.

З нашої точки зору система організованого біржового сільськогосподарського ринку в області повинна виглядати наступним чином (рис. 1). Як бачимо, систему складає запорізька акредитована товарна біржа «Гілея», яка має необхідні умови для проведення торгівельних операцій зерном, уповноважена реєструвати регіональні та експортні контракти, покликана обслуговувати Аграрний Фонд, який через біржу реалізує товарні інтервенції, проводити спеціалізовані аукціони. Біржі підпорядковується інформаційно – аналітичний центр, створений для моніторингу за напрямками діяльності біржі, являє собою мережу для обробки та розповсюдження біржової інформації та пов'язаний з міністерствами і відомствами з одного боку та сільгоспвиробниками з іншого.

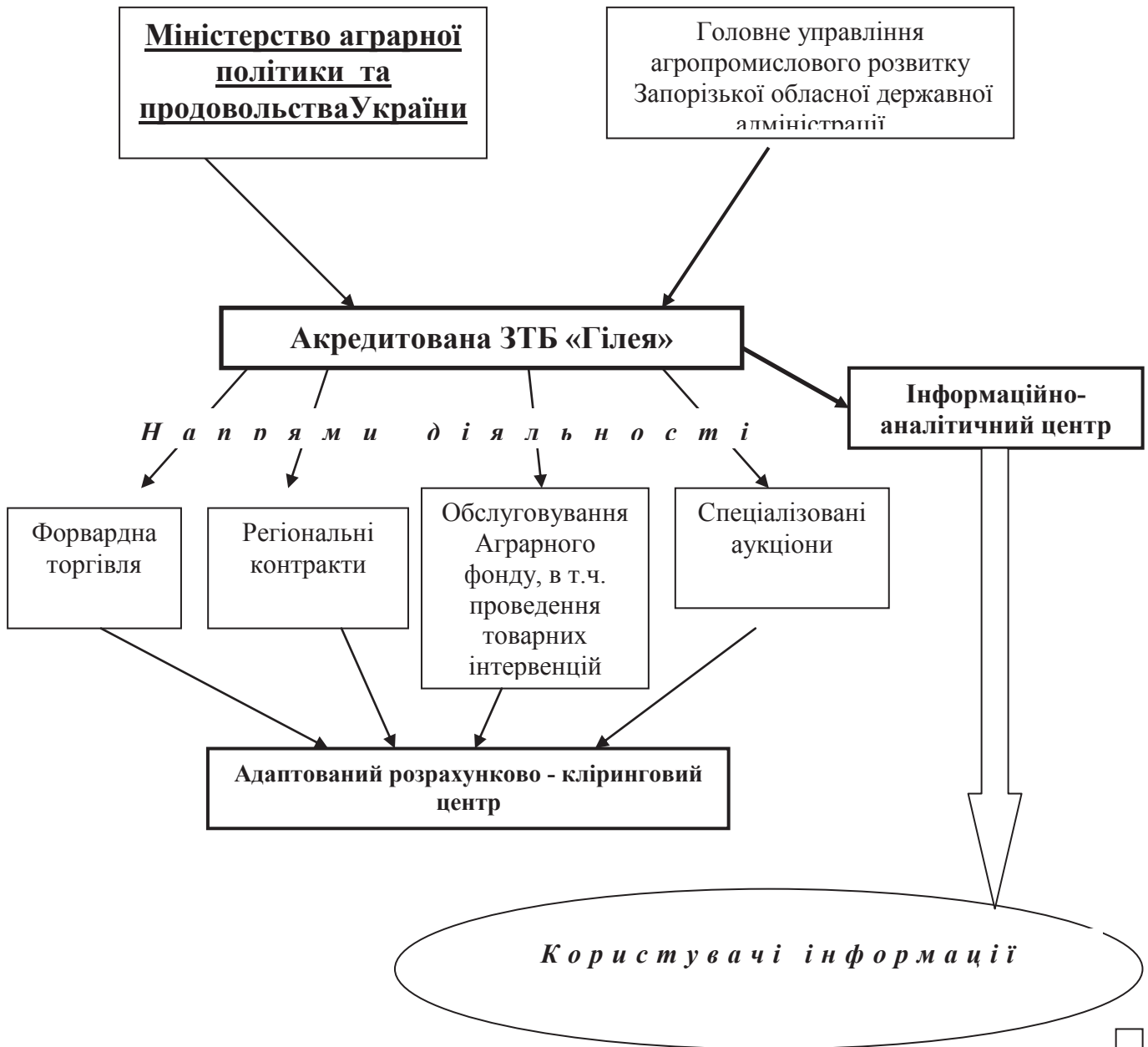

Рис. 1 Схеми організованого біржового зернового ринку Запорізької області

ЗТБ «Гілея» підпорядковується Міністерству аграрної політики країни – центральному органу виконавчої влади з питань формування та забезпечення реалізації державної аграрної політики, яке здійснює контроль за діяльністю біржі у сфері регулювання та нагляду за проведенням торгів а також за вірністю оформлення та виконання зобов’язань за контрактом. Також до обов’язків Міністерства входить підтримання механізмів стабілізації цін на зернові

культури шляхом проведення товарних інтервенцій на зерновому ринку через біржу.

Головне управління агропромислового розвитку та продовольства в Запорізькій області, в свою чергу, повинне забезпечувати здійснення закупівлі зернових для державного та регіонального резервів та підтримувати механізм дотацій та відшкодування кредитних ставок виробникам зернових у разі реалізації ними продукції через ЗТБ «Гілея».

Діюче податкове законодавство унеможливує проведення клірингових банківських операцій у торгівлі товарними деривативами, якими є ф'ючерсні, форвардні контракти, а також опціони тобто жоден з українських банків не має ліцензії на проведення даного виду операцій на товарному біржовому ринку. Виходом із ситуації, що склалася ми бачимо створення адаптованого розрахункового центру на базі біржі «Гілея», (надалі АРЦ). АРЦ буде являти собою відокремлений підрозділ ЗТБ «Гілея» без статусу юридичної особи та мати окремі рахунки в банківських установах. Проведення операцій через АРЦ не передбачатиме отримання доходів, на рахунок АРЦ можуть надходити платежі, які забезпечують гарантії виконання взаємних зобов'язань, які виникають між клієнтами, членами біржі і біржею, сума платежів повинна бути обговореною у біржовому контракті.

Функції АРЦ:

- забезпечення гарантій виконання умов біржових угод;
- здійснення контролю за рухом товарів та коштів згідно біржових угод;
- впорядкування розрахунків сторін – учасників біржових угод.

АРЦ, як розрахунково - кліринговий центр буде виступати гарантом здійснення біржових угод при цьому не здійснюючи клірингові розрахунки, згідно чинного законодавства. Відповідно, уповноважений банк, на якому розміщуватимуться кошти АРЦ буде здійснювати стандартне розрахунково-касове обслуговування, а всю відповідальність за виконання розрахункових умов буде нести керуючий АРЦ.

Створення адаптованого розрахункового центру планується для можливості здійснення форвардних та ф'ючерсних контрактів із фермерами. Згідно Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 року, форвардний контракт - стандартний документ, який засвідчує зобов'язання особи придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін такого продажу під час укладання такого форвардного контракту [87].

Запропоновану нами схему механізм виконання біржового договору поставки на форвардних умовах зображено на рисунку 2.

Процес відбувається в декілька етапів:

I етап – формування договору та фінансування

1. Доручення брокерам, попереднє узгодження умов
2. Аналіз кон'юнктури ринку
3. Подання заявок на біржу, формування біржового бюлетеню
4. Торги; оголошення результатів торгів - ціна, базис поставки, тощо
5. Надання гарантій виконання продавцем
6. Оформлення та реєстрація договору
7. Виплата авансу: здійснюється або безпосередньо на рахунок продавця, або через біржовий розрахунковий орган (АРЦ), особливо при наявності додаткових, прописаних в договорі умов отримання авансу

II етап – виконання поставок та кінцеві розрахунки

8. Поставка проавансованої частини товару
9. Гарантійна оплата частини поставки, що залишилася на біржовий розрахунковий орган (АРЦ)
10. Кінцеві розрахунки між продавцем та покупцем
11. Виплата винагороди брокерам

8

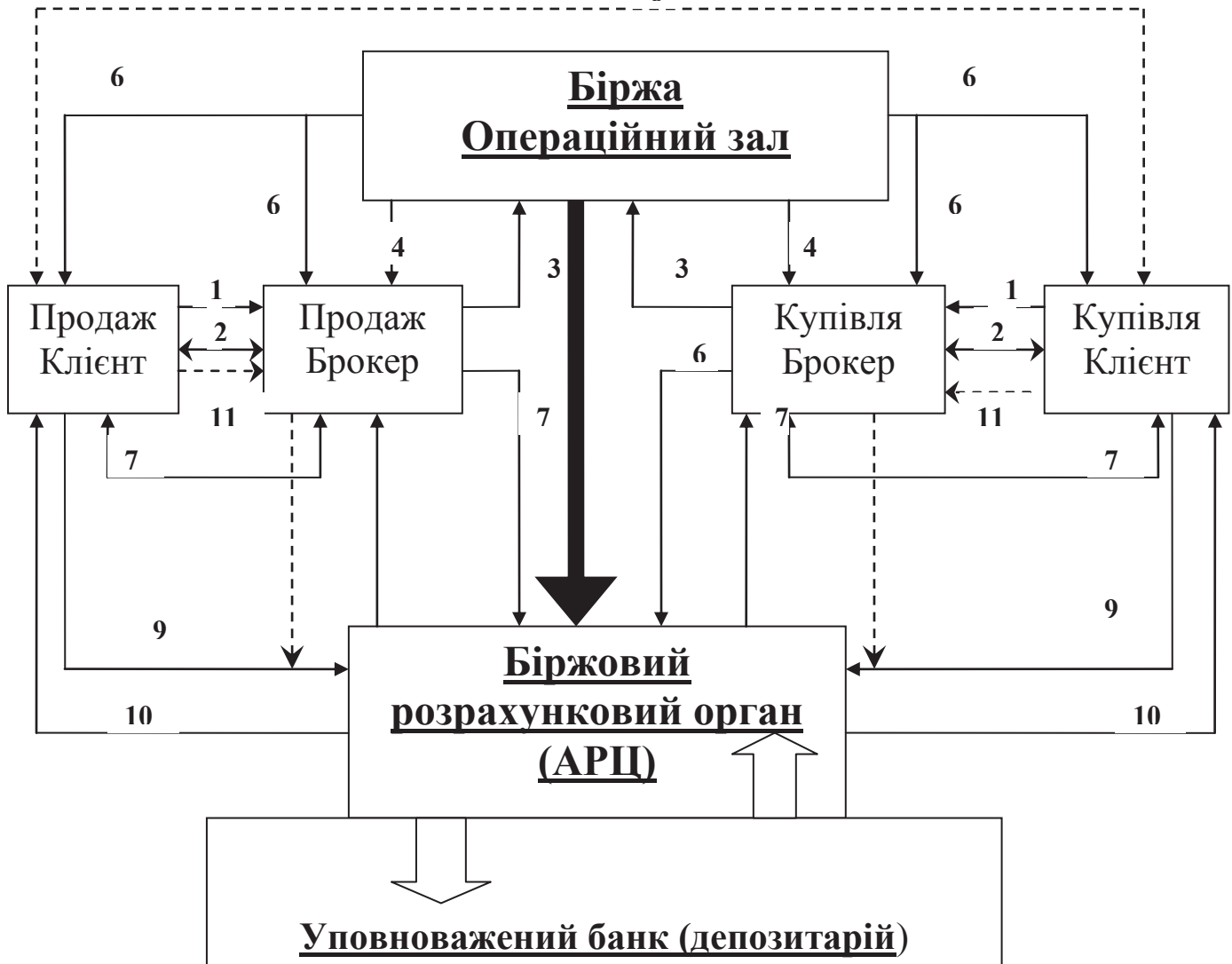

Рис. 2 Схема виконання біржового контракту на форвардних умовах

Висновки. Згідно останніх досліджень, біржові ринки ефективно функціонують лише в тих країнах, в яких держава не втручається у процес організації біржової торгівлі, а здійснює лише наглядово-регулюючу функцію. В Україні ж державні органи нав'язують біржові інституції, а також не дотримуються нормативно-правових вимог організації біржового товарного ринку. Для здійснення форвардних контрактів недостатньо лише бажання фермерів та біржовиків співпрацювати, на шляху до цієї співпраці стоять органи місцевого самоврядування, державні законодавчі органи, покликані оптимізувати нормативно-правову базу, фінансові установи, уповноважені

вести розрахунково-касову діяльність, страхові компанії, що повинні виступати гарантами в разі здійснення страхових випадків, лізингові компанії, зернові склади та елеватори тощо. Особливу складність представляє податкове законодавство, в якому недостатньо детально висвітлений механізм оподаткування товарних деривативів, якими є форвардні контракти. Всі перераховані елементи входять до складу системи зернового маркетингу, генеральною метою якої є планований, організований та прогнозований ринок області.

Список літератури

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Гайдуцький П.І. Аграрний ринок: уроки і завдання / П. І. Гайдуцький // Економіка АПК. – 2002. – № 5. – С. 3-8.
3. Саблук П. Т. Підвищення ролі аграрної економіки у формуванні та реалізації аграрної політики в Україні / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2001. – № 3. – С. 3-9.
4. Шмига О.О. Інфраструктурне забезпечення ринку продукції АПК / О. О. Шмига // Агроінком. – 2005. – №7. – С. 5-8
5. Механізм біржової і торгівлі продукцією АПК – елемент ринкової інфраструктури / За ред. О.М. Шпичака. – К.: ІАЕ УААН, 1995. – 86 с.

***Аннотація.** В статье рассмотрены возможные направления активизации зернового биржевого рынка в Запорожской области, предоставлены и проанализированы схемы биржевого рынка и исполнения биржевых контрактов, раскрыты функции адаптированного расчетного центра на базе Запорожской аккредитованной товарной биржи «Гилея».*

***Summary.** The article considers possible ways of intensification of grain exchange market in the Zaporozhye region, given the scheme and analyzed stock market performance and exchange contracts disclosed function adapted design center at the Zaporozhye accredited commodity exchange "Gilea."*